

ban egymással ideig-óraig szembeállított népek egymásra találásának a nem éppen sima, de mégis járható útját már ebből a távoli időből is megmutatja. Közös harcainkat — József Attilával szölvá — békévé oldja az emlékezés; és nekünk, mai kutatóknak a népek egymásra találását és békés, testvéri együttélését minden eszközzel elő kell segítenünk.

Varga Imre kötete ebben a tekintetben is jelentős tetti!

KATONA IMRE

A PRÓZAÍRÓ KÖLTÉSZETE

SINKÓ ERVIN: *Vándorbotom meg-megtorpan.*

Forum, Újvidék, 1977.

Sinkó Ervin általában úgy él az irodalmi köztudatban, mint prózaíró, sőt hozzátehetjük még azt is, hogy elkötelezett prózaíró, aki regényeiben, tanulmányaiban, riportjában forradalmi kiállással foglalt állást a szocializmus sztálini merevségtől és tévelygésektől mentes igazságai és eszméi mellett. Erről tanúskodnak például legismertebb művei, az *Optimisták*, az *Egy regény regénye*, a *Kísértet járja be Európát* címen megjelent előadás- és cikkgyűjtemény, az ifjúsági vasútvonal építéséről szóló *A vasút* című riport, de más szépirodalmi művei, tanulmányai és röpiratszerű írásai is.

Aki azonban csak a prózaíró Sinkót ismeri, az nem alkothat teljes képet írói és emberi mivoltáról. A harcos Sinkóhoz ugyanis teljesebben hozzátartozik egy magába néző, a környezetétől szinte elforduló, sokszor valóságos elefántcsonttoronyba zárkózó Sinkó is: a költő. És tulajdonképpen egészen mindegy, hogy önmagába zárkózó mivoltából fakadó lírai kitéréseit rimes, kötött formában rója-e papírra, avagy szabad versbe ömleszti. Végeredményben ilyen, önmaga felé forduló költői mű legutóbb megjelent posztumusz naplókötete is. Ez a napló tulajdonképpen egy szabadvers-ciklusnak is tekinthető, akár mostani, minden korszak verseit egybefogó kötetében a *Jó beszélgetés* ciklus.

Persze a dolog azért nem egészen ennyire egyszerű, mert már előjáróban meg kell állapítani, hogy Sinkó költészetében érezhető bizonyos szakaszosság is, hiszen beletartozik ebbe a költészetbe a *Lenin szava* című költemény és a *Poéma a pártról* című szabad vers is, emlékeztetve a prózaíró elkötelezettségére. S az igazsághoz tartozik az is, hogy még ezekben az elkötelezett versekben is mentes a szólamszerű kinyilatkoztatásoktól, a kaptafaszzerű képektől, ekkor is a maga belső útjait járja, azt az utat, amellyel mint afféle jugoszláviai magyar irodalmi vezér valóságos iskolát teremtett a fiatal nemzedék körében. Hiszen éppen ez a viszonylagos kettőssége a magyarzata annak is, hogy volt olyan időszak, amikor meglehetősen éles viták zajlottak le körülötte a bontakozó jugoszláviai magyar irodalmi életben, s hogy valósággal zászlóvá magaszkodott a zsdanovi és sztálini kaptafától megundorodott ifjú írók és költők szemében. Ehhez persze hozzátartozik az is, hogy voltaképpen nem is annyira megírott műveivel vált az ötvenes és későbbi esztendőik irodalmi vezéralakjává, hanem mint annak idején Szentelky a maga irodalmi szervezőképességével és útmutató erejével jutott az irodalmi élet élére, úgy Sinkó a következetesen hirdetett irodalmi tanaival, sugárzó intellektualizmusával, minden megtorpanás és elszürkülés elleni harcos kiállásával, az avantgardizmus hirdetésével válhatott a mindig újat kereső fiatal nemzedék példaképévé.

A műveiben, főleg a verseiben, lírájában való profétaavatás azonban ugyanolyan elhibázott lehet, mint ha Szenteleky irodalmi érdemeit és nagyságát az *Úgy fáj az élet* novelláihoz, vagy az *Isola Bella* regényéhez kötnénk.

Amire először is fel kell figyelünk fiatalkori verseiben, az az Ady-hatás. Ez megmutatkozik jelzőiben, szófűzéseiben. *Bánatos éjszakák* című versében például így kiált fel: „*ó parázna kéjek, beteg bánatok*”, vagy pedig: „*ó utcalányok, forró ölü nászok*”. Ez a hang tulajdonképpen nemcsak azért idegen magától Sinkótól is, mert Ady költői szellemére emlékeztet, hanem még inkább azért is, mert ellentétben áll befelé vizsgálódó tekintetével, szigorú magába vonulásával, örök hontalanságérzetével. Sinkóra, a költőre sokkal jellemzőbb az 1914 októberében írott *Valaki* című versének panaszossága, amikor így fejezi be élet-sóvárgó sorait: „*Hullott a könnyem, hullott zokogón. És egy könny csillogott a lány szemén*” — mintsem az *Új Zarathustra* Adyval zsongó lemondó bánata:

„*Immár megállok. Hiába volt minden:
az álarc, a póz, a dal, a szín...*”

Látszólag az Ady-hatásra utalnak a Sinkónál előforduló istenes versek is. Ez a látszat azonban megtévesztő. Az istenes Ady semmiképpen sem téveszthető össze az istenes Sinkóval, hiszen Ady maga teremtett magának egy külön istent szinte a világ megszemélyesítésére, s ezzel a maga teremtette istennel végtelen hadakozást folytat, Sinkó viszont egy, a babonás hitben élő isten felé sóhajtozik, boldog a közelében, és néha szinte vallásos révületbe süpped. (*Boldog, kihez az Úr angyala eljött* stb.) Ez az istenkeresés szorosan összefonódik befelé nézésével. Versei nem átlászóak, s még csak át sem sejlík rajtuk a kitágult környezet, a költő önmagában él, lélegzik, könyörög és szinte imádkozik is. Az ő világa a misztikum, s ez annál szembeötlőbb, mert már ekkor találkozott a forradalommal, s e forradalom tükröződésének hiánya verseiben olyan ellentmondás, mely arra utal, hogy a költő éles határvonallal választotta el önmagában az embert és a versírót. Valóban a valóságtól való futással is magyarázható ez az elzárkózás, s ezt ő maga is kifejezi *Sietős volt dolgod* című versében, amikor így kiált fel:

„*Jaj, már mit is tegyek, ha csak sírni tudok,
s csak úgy kergettetve, úttalan csak futok.*”

Ez a futás valóságos menekülés valami csak benne élő költői és elszigetelt világ felé, melyben a „piros eső” istene él, s melyben az ember csak árnyéka ennek az istennek. Ezért tükröződik istenes verseiben valami paradicsomi szelídség, valami vallásos alázat, mely nemigen egyeztethető össze az osztályharcos tudattal, a tudományos világ- nézet készséges vallásával.

Azt mondhatnánk, hogy 1926. évi szarajevói verseiben jelentkezik először magakinálán és követelőzőbben a környezet, ekkor mintha individuuma kitágulna, magába fogadva a szemébe tükröződő valóságképeket, az elől haladó okos kis lovat s a nyomában igyekvő „nagy gazdát”, verseiben is rádöbbenve a körülötte áramló emberi sorsokra, amelyek már nem csupán a költőt jelentik, hanem azt az egész világot is, amelyben minden magába nézése ellenére is benne él. Ezekben a versekben egyesül először igazán az ember a benne élő költővel, a költő a környezetével. Ekkor már isten is világ viaskodik költőiségében, s ekkor mondja ki először megfellebbezhetetlenül és tétozás nélkül a „*hogya nincs barát, kiért meghalni jó, nem lehet ellenség, kivel csatázni jó*” költői és emberi igazságát. A *Próza versben* ennek a világ felé indulásnak a rapszódiaja. Erre utalnak már az *Invokáció* bevezető sorai is:

*„Lélek vagy képzelet vagy ész — akárhogy hívnak,
Ne gubbassz, ne gubózd be már tovább magad.”*

És a továbbiakban:

*„Szűk vagyok én magamnak magam,
miként a világ sem fér el a világban.”*

Így robban bele a költő a világba az individualista elzárkózásból, az istenképzetekből. És ebben a Boszniában belecsimpaszkodó világban már nem valami homályos istenkép felé kell fohászokat rebegni, mert ebben a világban parasztok gyűrűkóznak neki a munkának, mert ebben a világban „a hasfelmetsző Jack” úzi kisdéd játékait, és „a kisebb zálogházak már nem fogadják el a télikabátot”, mert ebben a világban „szegény dalmát paraszt ül a kecskéje mellett a köves hegyen”.

S a költő, a világgal találkozáskor, megtalálja költői és emberi önmagát is, mint ennek a világnak magára ébredt, öntudatos részecskéjét a régi istencsodálóval szemben. Ehhez kapcsolódik a természet-szerű beismerés is — nemcsak a világ, de önmaga előtt is:

*„Jó volna boldog Istent hívni,
De szeretni csak Téged lehet
Sok földi gyerek.”*

Ekkor már nem lebeg a föld felett, és új színben láttatja önmagát is. *1916-ban* című versében még csak statikus képekkel érzékeltette a háborút is. Nem lázadt ellene, csak egyszerűen kivetítette mozzanatait: „Minden fej horgadt, tétovázó szemek, lengő, ingatag léptek — az udvar kövén kopog sok rozsdás vasszeg — hej! haj! joj”. Új időszakában, *Harmincnyolc év* című költeményében, a hitleri fasizmus tombolásának kezdeti szakaszában azonban már összeforrottnak érzi sorsát a közösség sorsával, és kifejezést is ad ennek ezekben a megrázó sorkokban:

*„Temesd el világkergető vágyad,
Magyarnak hazátlan, s még nem is zsidó,
Költő, kit egy nép se vall fiának —
Ha meggebbedsz, nem lesz majd ribillió.”*

Beleolvad hát a közösségbe, s ha saját magát siratja is, ez már nem az egykori elefántcsonttorony, ez már nem a helyét nem találó önsiratás. Igaz, a fasizmus előretörése megint csak kedvez önmagába nézésének, megerősíti újra hontalanságérzetét, de ez már nem a régi istenkeresés tanácstalan és elfojtott tükörbe nézése, hanem a vele szemben álló valóság visszfénye. Ha a befelé fordulás a régi is, a tartalom más, és mások az okok is. Ez az új életérzésű költő keresi önmagát az új körülmények, az új világtörténesek között. Még mindig fájdalmas, siránkozó a hangja, a háború napjait is hangsúlyozottan hontalanként, kínok között vergődve, s csak „fél hittel magának reményt hazudó harc” sodrában éli át, s még Kordun, Lika, Boszna példájával szembe előtt is csupán azt érzi, hogy „ős, erős fák között hazátlan szél vagyok”. Mindez azonban a kirobbanó őszinteség erejével szárnyalja túl az egykori, azt mondhatnánk öncélú kesergést. Sinkó Ervin ezen az őszinte és nem titkolt hazátalanságérzetten át jut el a fenntartás nélküli összetartozás érzetéig, s immár a lidércnyomástól felszabadultán kiáltja a világba: „Lesz csak emlék, Hogy félek, s látni fogom, látom, Mit soha csak nem is sejték: Nem volt hajótörés magányom.” Ekkor teljesedik ki költői életműve. Nem, nem válik szólamköltővé. Egészen önmagát énekli, ez az önmaga-éneklés azonban már nem Isten világának sóvárgása, nem bátortalan fohász és meglapulás a nagy ismeretlen árnyékában, hanem a költő harcos sorsának teljes vállalása.

Mindez azonban nem változtat azon a tényen, hogy a versírás Sinkó Ervin számára csupán afféle kikapcsolódás. A próza jelenti számára a való életet, a líra pedig ifjú korában az ismeretlenre való rácsodálkozást, idősebb korban pedig az emlékezést az elhalt hozzátartozókra, a megölt szülőkre, elhalt testvérekre, Rozálra, a kis pesztonkára, a kinőtt ruhára, s amellet — mint maga vallja — „halálíg kereste, amit rendes ember soha el nem veszít: magát a világban, a világot magában. — S mit talált? Mindig megtalálta valami, ami fáj”.

Ez az önmagáról adott pár szavas jellemzés fejezi ki legékeesebben Sinkó Ervin költői lényét minden ellentmondásával egyetemben.

A válogatott verseket tartalmazó kötethez Bori Imre írt elmélyülő tanulmányt Sinkó költői munkásságáról, Bosnyák István pedig az 1914 és 1976 között megjelent Sinkó-versek bibliográfiáját adja közre.

KOLOZSI TIBOR

MEGBÍZHATÓ IRODALMI HELYZETKÉP

BÁNYAI JÁNOS: *Könyv és kritika II.*

Forum, Újvidék, 1977.

A jugoszláviai magyar irodalom történetének — múltjának és jelenének — rendszeres, értékelő igényű vizsgálata, s ezzel párhuzamosan a nyomdából kikerülő, olvasókhöz eljutó könyvek kritikai elemzése, visszhangja az utóbbi esztendőkből jelentősen megsaporodott. Bori Imre és Herceg János jórészt múlt felé forduló könyveivel együtt mind több az olyan mű, amely — mint pl. Varga Zoltán, Utasi Csaba és részben Végel László kötete — a folyó irodalmi termést vizsgálja elmélyülten, dokumentáltan, sokszor pedig egészen újszerűen.

De az irodalmi értékek számbavételében, az eredmények, kísérletezések és a feladatok tudatosításában, valamint irodalmunk helyzetképének megbízható körvonalazásában is megkülönböztetett figyelmet érdemel Bányai János kritikus tevékenysége. Legújabb kötete, a *Könyv és kritika II.* is ezt példázza, hiszen ennek négy nagyobb fejezetében — s az egyes könyvekről írt kritikáiban, tanulmányaiban, recenzióiban és összefoglaló szándékú helyzetjelentéseiben is — irodalmunk és az írói alkotómunka alapvető kérdéseivel foglalkozik; az 1970-es évek elején és derekán írt regényeinkkel, újabb költészetünkkel és a maga kedvenc műfajával, a kritikával.

Már első ilyen jellegű könyvéről szólva megállapítottuk, hogy Bányai sokrétű kritikus tevékenysége példamutatóan dicséretes, mivel nemcsak az alkotásokról és alkotókról írt konkrét kritikái nagyszámúak, hanem az esztétikai és az irodalomelméleti, irodalomtörténeti kérdéseket feszegető s a műhelyproblémákat, a konkrét tennivalókat megvilágító írásai is. S mivel mindezek — az utóbbi időben a Hídban megjelent szerkesztői jegyzeteivel együtt — rendszerint kritikai előítéletek nélkül, igen nagy felkészültséggel és tárgyi tudással íródnak, a visszhangkeltésen, az olvasó sokoldalú és megbízható tájékoztatásán kívül az irodalmi standard mércéinek meglehetősen magas fokon történő kikristályosodását, megállapodását is sokban elősegítik.

Bányai a hagyományos módszerekkel és stílusokkal íródott alkotásokban meg a korszerűbb, frissebb, kísérletező jellegű művekben is jó szemmel — és jó szívvvel — veszi észre az értékeket, a szövegek olvasatából kitetsző értékeket, s ezekről éppoly elgondolkoztatón, érdemlegesen tud szólni, mint a részeredményekről vagy a kisiklásokról. Különösképp Gion Nándor, Major Nándor, Dömszky István, Tolnai Ottó és Deák